

Frigijska Kibela – planinska Majka

Velika je božica u Anatoliji štovana od prapovijesti, o čemu svjedoče brojni izvori. Najranije su statue božića u Çatal Hüyükü te Hacilaru, datirane u mlađe kameno doba. Od sredine 2. tisućljeća mogu se pratiti predmetni i epigrafski izvori o kultovima huritske Hebat, hetitske Arine i novohetitske Kubabe. Na tlu s dugom tradicijom štovanja božića koje su istodobno majke i vladarice prirode i zvijeri, nastao je i kult frigijske Kibele. Božica je štovana kao gospodarica zvijeri i zaštitnica gradova, a predmetni i epigrafski izvori koji potvrđuju njezin kult nađeni su u Gordiju, Jazilikaji, Hatuši te na visoravnima sjeverozapadne Frigije. Mit o frigijskoj Kibeli i njezinu miljeniku Atisu poznat je samo iz grčkih i rimskih literarnih izvora.

Ženska božanstva u Anatoliji predmetnim su izvorima potvrđena još od mlađega kamenog doba (oko 6000. godine prije Krista). Statue božice s izraženim ženskim atributima sačuvane su u Çatal Hüyükü (6200-5400, Sl. 1) te Hacilaru (5700-5000). Stavljale su se u spremišta žita, što upućuje da su prikazivale božicu plodnosti. U 14. i 13. stoljeću prije Krista Hetiti su štovali božicu Sunca – Arinu, o čemu svjedoče spomenici njezina kulta u Hatuši i Karkemišu. Arina je ime dobila prema hetitskom gradu kojeg je bila zaštitnica.¹ Štitila je Hetite, a prikazivana je kao majka koja doji dijete. U isto su doba Huriti štovali božicu Hebat, Kraljicu neba i suprugu boga Tešuba, prikazivanu kako stoji na lavu, leopardu ili panteri, ili sjedi na prijestolju.² Njezin su kult za Hatušilija III. preuzeli Hetiti i poistovjetili je s Arinom. Prikazana je, među ostalim, na znamenitom reljefu u stijeni u Jazilikaji, kako stoji na leopardu.³ Kult Božice Majke zvijeri i prirode u to je doba potvrđen i na Kreti. Smatra se da je tijekom 2. tisućljeća onamo dospio s Bliskog istoka, u vrijeme intenzivnih kontakata dvaju prostora.⁴ Minojska ‘‘Gospodarica zvijeri’’, tzv. *Pótnia thērōn*, prikazivana je kako stoji, okružena najčešće lavovima, a ponekad i drugim životinjama, pticama, jelenima ili grifonima⁵.

Početkom 1. tisućljeća dotad manje važna hetitska božica, Kubaba, postala je jedno od najznačajnijih božanstava novohetitskog panteona. Smatrana je za-

¹ LURKER 2001: 36.

² Idem 144.

³ LEICK 1991: 81.

⁴ ROLLER 1999: 135.

⁵ NAUMANN 1983: 100-110.

štitnicom grada Karkemiša, njezin su kult prihvatili Mitanci i Asirci, a štovana je i kasnije, u 5. i 4. stoljeću prije Krista u Kilikiji, o čemu svjedoče aramejski tekstovi,⁶ te u lidijskome Sardu (*Hdt.* V, 102). Na razvoj kulta anatolijske Kubabe bitno je utjecala tračka religija i to naročito u pogledu uvođenja mističnog aspekta u njegovu praksu. Oko 1100. g. pr. Kr. Tračani su došli na područje Male Azije. E. Laroche smatra da se u razdoblju između 12. i 6. st. pr. Kr. odvio snažan sinkretistički proces, u kojem se razvio kult božice Kibele s elementima misticizma i orgijastike, moguće, balkanskog podrijetla. Smatra također da je tada nastao mit o božičinu miljeniku Atisu.⁷

Na temelju ranijih jezičnih analiza⁸ te činjenice da su u 8. stoljeću postojali intenzivni kontakti novohetitskog Karkemiša i frigijskog Gordija,⁹ uglavnom se vjeruje da je Kibela bila frigijska inačica novohetitske Kubabe.¹⁰ Ono što ih i ikonografski povezuje su odjeća i motiv šipka, simbola plodnosti i podzemnog svijeta, koji je prikazan u Kubabinoj ruci na reljefu iz Karkemiša (Sl. 2) i na Kibelinoj statui iz Hatuše (Sl. 3). Ipak, postoje i razlike u značaju novohetitske Kubabe i frigijske Kibele. Kubaba je bila božica ženskog principa i ljepote, čiji je glavni atribut ogledalo, te je imala partnera s kojim se ponekad prikazivala. Bila je slična huritskoj božici ljubavi, Šauški.¹¹ Kibela je, pak, bila Majka zvijeri i prirode: najčešće je prikazivana kako drži pticu grabljivicu, okružena zvijerima, bez partnera. Kubabin je lik rezerviran za gradsku, dvorsku skulpturu, dok je Kibelin lik najčešće na reljefima koji su uklesani u stijene, izvan grada, blizu izvora i u funerarnom kontekstu. Hetiti su, inače, štovali mnoga božanstva o kojima postoje svjedočanstva, a Kubaba je bila samo jedno od njih. Kibela je, pak, jedina frigijska božica koja je dosad potvrđena pisanim i predmetnim izvorima.¹² Znanstvenici su, k tomu, iscrpno proučavali Kibelino ime, dvojeći je li preuzeto od novohetitske Kubabe, ili je originalna, frigijska verzija imena velike božice. L. E. Roller, na temelju objavljenih frigijskih natpisa,¹³ zaključuje da je sličnost njihovih imena slučajna: Kubaba je ime novohetitske božice, zabilježeno u novohetitskim izvorima, dok je ime Kibela izvedeno iz pridjeva *Kybileia*, koji se pojavljuje na frigijskim grafitima uz božičin naziv *Matar* (Majka), a znači ‘planinska’ (1999, 45-53). Unatoč navedenome i činjenici da su Kubaba i Kibela imale svoje speci-

⁶ DUPONT-SOMMER i ROBERT 1964: 7-15.

⁷ LAROCHE 1960: 113-128.

⁸ DIAKONOFF 1977: n. 30, 335.

⁹ REIN 1996: 227.

¹⁰ LAROCHE 1960: 113-28, VERMASEREN 1977: 21-24, REIN 1996: 224-227

¹¹ LURKER 2001: 195.

¹² ROLLER 1999: 53.

¹³ BRIXHE i LEJEUNE 1984.

fičnosti, ne može se zanijekati utjecaj kulta novohetitske božice na Kibelin, kao ni kontinuitet štovanja ženskih božanstava sličnih osobina u Anatoliji od mlađega kamenog doba do antike.

Kibela je u Frigiji uživala status nacionalnog božanstva, a jedina se antropomorfno prikazivala. Utjecaji hetitskog i huritskog panteona na kult frigijske Kibe očitovali su se ponajviše u simbolici svetih planina, izvora i zvijeri (ptica grabljivica, lavovi i leopardi bili su božičini atributi) te donekle u ikonografiji (uglavnom u prikazima odjeće). Ikonografija Velike Božice iz ranofrigijskog razdoblja oslanja se na novohetitsku umjetnost i ne može se reći da je bilo grčkog utjecaja. Velika je Majka najčešće prikazivana frontalno i stojeći, s pticom grabljivicom na ruci, atributom još iz brončanog doba. Vrlo je često prikazivana u arhitektonskom okviru koji nalikuje hramu te uz pratitelje koji su uvijek manjih dimenzija. Svi prikazi iz središnje Frigije imaju urbane konotacije, primjerice, *polos* (visoki cilindrični naglavak) i gradske zidine.¹⁴ Ipak, u ikonografiji Božice postoje izvjesne razlike koje ukazuju i na regionalne razlike u kultu.

Važna središta Kibelina kulta u Frigiji bili su Gordij, Pesinunt, Hatuša, Jazilikaja te niz lokaliteta izvan urbanih naselja, u visoravnima sjeverozapadne Frigije. Iako je Gordij bio frigijska prijestolnica, glavni centar Kibelinog kulta bio je Pesinunt, sveti grad pored mitske rijeke Sangarij. Kult Božice u Pesinuntu zabilježen je od brončanog doba. Crni, anikonični meteorit, idol koji je predstavljao božicu, štovan je i kao *omfalos* (pupak) – Pesinunt je smatran duhovnim središtem svijeta. Upravo je navedeni idol, vjerovalo se, omogućio neovisnost tom teokratskom gradu-državi sve do 183. g. pr. Kr. kada su njime zavladaali Galaćani.¹⁵ O postojanju kulta u tom gradu u frigijsko doba pišu Strabon (XII, 567) i Diodor (III, 59, 8). Prema njima, u Pesinuntu je postojao Kibelin hram. Lokacija mu nije arheološki potvrđena.

Frigijska Jazilikaja, koju nazivaju Midinim Gradom, još je jedno urbano središte u kojem je Kibela štovana. Tzv. Midin spomenik Kibelino je svetište čiji položaj, uz vanjsku stranu gradskih zidina, potvrđuje da je Kibela štovana kao zaštitnica grada, ali i onih koji odlaze iz njega, što je primjer svojevrzne dihotomije njezina karaktera (Sl. 4).¹⁶ Spomenik je reljefna imitacija fasade hrama niskog krova na dvije vode, dekorirane reljefnim geometrijskim uzorcima. Unutar udubljene niše, koja simbolički označava ulaz u hram, ispisani su grafiti s božičinim imenom – ondje je nekoć stajala njezina statua.¹⁷ Mida, legendarni gordijski kralj, smatran je sinom i svećenikom božice Kibe, što su posvjedočili frigijski epigrafski izvori.¹⁸

¹⁴ NAUMANN 1983: 91.

¹⁵ SANDERS 1981: 278.

¹⁶ REIN 1996: 234.

¹⁷ HASPELS 1971: 73-76.

¹⁸ BRIXHE i LEJEUNE 1984.

Iz Hatuše (Boğazköy) je reprezentativna statua božice Kibebe i njezinih pratitelja, dvoje glazbenikâ (Sl. 3).¹⁹ Pretpostavlja se da se statua nalazila na vanjskoj strani gradskog zida, što bi također upućivalo da je štovana kao gradska zaštitnica.²⁰ Vrlo je vjerojatno da su se na isti način božičine statue i reljefi postavljali i u drugim gradovima.

Napokon, visoravni sjeverozapadne Frigije otkrivaju brojna Kibelina svetišta izvan urbanih struktura. Reljefne fasade hramova iz 7. i 6 st. pr. Kr. obilježuju tipična sveta mjesta na tom području. Impresivne su gradnje nastavak hetitskih tzv. stepenastih oltara koji su bili orijentirani prema izlazećem suncu. Bili su klešani u stijinama, u prirodnom okruženju izvan gradova, a u njihovim su nišama postavljane božičine statue. Vrlo je vjerojatno da je i statua iz Boğazköya imala istu funkciju.²¹ Najveličanstveniji primjer tih spomenika je u Arslankayı (Sl. 5). U stijeni je, unutar uobičajenog reljefa fasade hrama, niša sa sačuvanim reljefom božice Kibebe. Prikazana je kao gospodarica lavova, njezinih uobičajenih pratitelja koji su joj glavni atribut u kasnijoj, grčkoj i rimskoj umjetnosti. O tome govori i reljef iz Bahçelievlera za koji se smatra da je samo jedan iz niza koji su stajali na ortostatima uz vanjsku stranu gradskih zidina.²²

Frigijski pisani izvori koji spominju Kibelu malobrojni su i kratki grafiti na keramici te natpisi na kamenim fasadama. Potječu iz ranoga 7. stoljeća prije Krista. Na njima se ukupno deset puta spominje riječ *Matar*, a dva puta *Kybileia*.²³ Osim njezina imena pojavljuju se još Atis, Baba i Mida. Atis se na spomenicima spominje dva puta u nominativu, kad je dedikant, i jednom u dativu, kad je onaj kojem se posvećivalo.²⁴ Nema dokaza da bi se ime odnosilo na božanstvo. Vjerojatno se radilo o imenu članova kraljevske obitelji koji su bili prvi vrhovni svećenici božice. Posvećivali su Kibeli, a istodobno primali posvete, jer su štovani zajedno s božicom.²⁵ Na Midinom spomeniku nekoliko je puta istaknuto kraljevo ime unutar božičine kultne niše, zajedno s imenom *Matar*, što bi moglo značiti da je frigijski vladar istovremeno bio i vrhovni svećenik Majke. Ime Baba, pak, spominje se dvaput na Midinu spomeniku, u nominativu, i također bi se moglo odnositi na božičin kult.²⁶

¹⁹ VERMASEREN 1987: 32.

²⁰ NAUMANN 1983: 82.

²¹ VERMASEREN 1977: 20; REIN 1996: 233-234.

²² ROLLER 1988: 44.

²³ Idem 66.

²⁴ Idem, 70.

²⁵ Imena lidijskih kraljeva iz 7. stoljeća, Alijat (*Alyattes*) i Sadijat (*Sadyattes*), izvedena su od imena Ates (ROLLER 1999: 111).

²⁶ Bog Atis u grčko i rimsko doba nazivan je, pored ostalog, Baba ili Papa (ROLLER 1999: 70).

Grci su se s kultom frigijske Božice Majke susreli u Troji u 8. st. pr. Kr. kada su se i počele ostvarivati aktivne komunikacijske mreže s Frigijom. Grčko prihvaćanje frigijske Božice zapravo je nastavak kretsko-mikenske tradicije šovanja božice Majke. Grčka je Rea, kretska Velika Majka s planine Ide, u idejnom ali i u ikonografskom smislu skoro identična trojanskoj Kibeli s tamošnje istoimene planine. Kretsku su planinsku božicu štovali ondašnji plemići koji su njezin lik koristili na svojim kamenim pečatima (Sl. 6). Bila je i zaštitnica mikenskih gradova, označavana anikonično ili u pratnji vjernih lavova, kakvi krase poznata mikenska vrata (Sl. 7).²⁷

Grad koji je odigrao najveću ulogu u procesu helenizacije Kibelina kulta svakako je Milet. Najveći jonski grad preko svojih je sjevernih kolonija bio u kontaktu s Frigijom pa se smatra da je odonud primio Kibelin kult. Iz Mileta, predvodnika Jonskog saveza, utjecaji su dopirali u ostale grčke gradove duž maloazijske obale. Iskopavanja u Miletu u velikoj su mjeri potvrdila postojanje Kibelina kulta. Kibela je bila rano prihvaćena i u Eolidi. Iz Kime, predvodnika eolskih gradova, potječe nekoliko reljefa iz 6 st. pr. Kr. na kojima je Božica prikazana u grčkom stilu, tipičnom za miletsku radionicu.²⁸ Grčkom se kolonizacijom regija Mramornog i Crnog mora kult proširio nadalje, sve do današnje južne Rusije, Krima, Rumunjske i Bugarske.²⁹ Jedna od miletskih kolonija, koja je u Miziji zauzela vrlo važno mjesto u pogledu Kibelina kulta, grad je Kizik. Imao je izrazito dobru poziciju i održavao je aktivne veze s drugim gradovima Propontide i šire. O praksi kulta u Kiziku izvješćuje i Herodot (IV, 76) preko legende o Skitu Anaharsisu, koji je opčinjen Božicom obećao da će je slaviti i u svojoj zemlji, na isti način na koji se to i ondje činilo.

Malo se toga zna o Kibelinu frigijskome mitu. Starofrigijski tekstovi još su uvijek nedešifrirani, dok je likovna umjetnost Frigijaca isto tako od male koristi zbog izobilja apstraktnih i geometrijskih oblika i rijetkog prikazivanja ljudskih figura. Jedini su izvori za mit o Kibeli i Atisu djela klasičnih autora.³⁰ Zbog toga nije lako u njima razlučiti podatke maloazijskog podrijetla od onih heleniziranih i romaniziranih.³¹ Najpoznatija varijanta je Ovidijeva:³² Kibela se zaljubila u mladog pastira Atisa koji joj je obećao potpunu odanost. Ipak, nije održao obećanje jer ga je zavela nimfa Sangaritida, kći rijeke Sangarija. Božica je u bijesu ubila nimfu, a Atis se na najvišem vrhu planine Dindim, obuzet ludilom i kajući

²⁷ BURKERT 1979: 103.

²⁸ VERMASEREN 1987: 520-522, 524.

²⁹ ALEXANDRESCU VIANU 1980: 261-265.

³⁰ Herodot (I, 34-45), Diodor (III, 58-59), Ovidije (*Fast.*, IV, 221-244), Pauzanija (VII, 17, 8), Arnobije (*Adv. nat.*, V, 5-7, 1), Servije Honorat (*Ad Verg. Aen.*, IX, 115).

³¹ ROLLER 1988: 43-50.

³² *Fast.* IV, 221-244. Vidi VILOGORAC 2006.

se, kastrirao. Iz krvi je izraslo cvijeće, a njegovo se beživotno tijelo pretvorilo u bor.³³ Etiologiju mita prepoznamo u ritualnoj praksi gala, Kibelinih svećenika koji su se u ekstatičkom zanosu kastrirali. Smatra se da je ta praksa postojala još u frigijsko doba, o čemu bi svjedočila srebrna skulptura golobradog svećenika iz Bajandira (Muzej u Antaliji). Svakako, frigijski kult Kibebe prihvaćen je i modificiran u grčkom i rimskom svijetu te je opstao sve do prevlasti kršćanstva nad poganskim religijama.

Slika 1: Božica iz Çatal Hüyük, Muzej anatolskih civilizacija u Ankari (Vermaseren 1977, fig. 5)

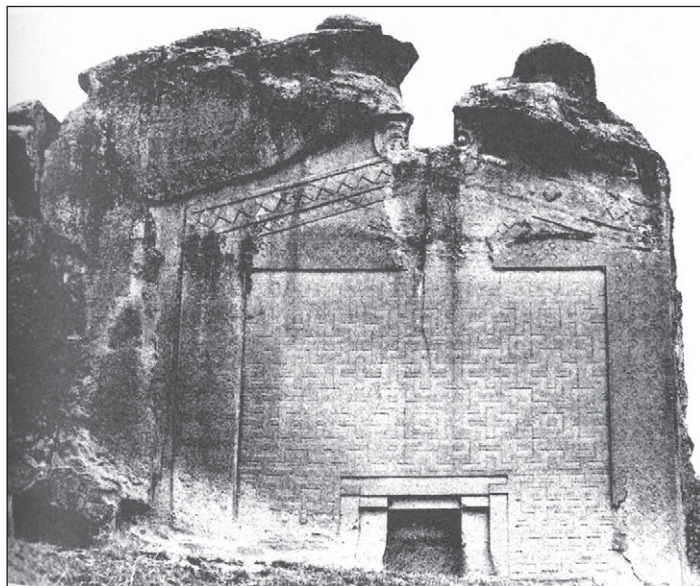

Slika 2: Kubaba iz Karkemiša, Muzej anatolskih civilizacija u Ankari (Vermaseren 1977, fig. 7)

³³ Atisom se u antičkim pisanim izvorima nazivao Kibelin vrhovni svećenik. O kolekciji antičkih izvora gdje se nalazi Atisov mit vidjeti HEPDING 1903.

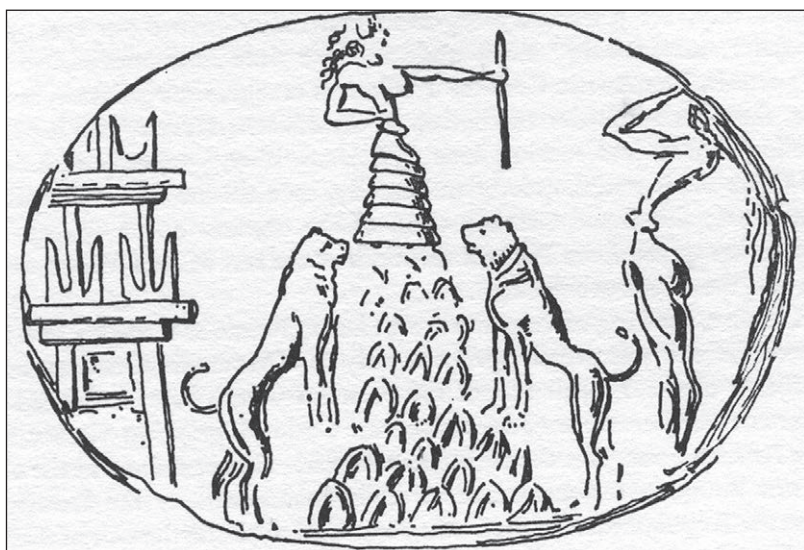
Slika 3: Kibela iz Boğazköya, Muzej anatolskih civilizacija u Ankari (Vermaseren 1977, fig. 10)

Slika 4: Midin spomenik u Jazilikaji (Roller 1999, 91, fig. 24)

Slika 5: Spomenik u Arslankaji (Roller 1999, 87, fig. 19)

Slika 6: Crtež pečata s prikazom kretske Božice (Vermaseren 1977, fig. 1)

Slika 7: Lavlja vrata u Mikeni (Vermaseren 1977, fig. 3)

Kratice

- CCCA* Vermaseren, Maarten J., *Corpus cultus Cybelae Attidisque*, I-VII, Leiden: Brill 1977-1989.
- EPRO* *Études préliminaires aux religions Orientales dans l'Empire Romain*

Bibliografija

- ALEXANDRESCU VIANU, Maria. 1980. Sur la Diffusion du Culte de Cybèle dans le Bassin de la Mer Noire a l'Epoque Archaïque, *Dacia* 24, 261-265.
- BRIXHE, Claude i LEJEUNE, Michel. 1984. Corpus des inscriptions paléo-Phrygiennes, *Kadmos* 21, 64-87.
- BURKERT, Walter. 1979. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- DIAKONOFF, Igor M. 1977. On Cybele and Attis in Phrygia and Lydia, *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 25, 333-340.

- DUPONT-SOMMER, André i ROBERT, Louis. 1964. *La Déesse de Hiéropolis-Castabala (Cilicie)*, Paris: A. Maisonneuve.
- HASPELS, C. H. Emilie. 1971. *The Highlands of Phrygia. Sites and Monumentes I-II*, Princeton.
- HEPDING, Hugo. 1903. *Attis, seine Mythen und sein Kult, Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten I*, Gieszen: J. Richersche.
- LAROCHE, Emmanuel. 1960. Koubaba, déesse anatolienne et le probleme des origines de Cybele, *Eléments orientaux dans la religion grecque ancienne: colloque de Strasbourg 22-24 mai 1958*, ur. EISSFELDT, Otto, Paris, 113-128.
- LEICK, Gwendolyn. 1991. *A dictionary of Ancient Near Eastern mythology*, London i New York: Routledge.
- LURKER, Manfred. 2001. *Dictionary of gods and goddesses, devils and demons*, London i New York: Routledge.
- NAUMANN, Friederike. 1983. Die Ikonographie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst, *Istanbuler Mitteilungen*, suppl. 28. Tübingen.
- REIN, Mary Jane. 1996. Phrygian Matar: Emergence of an Iconographic Type, *Cybele, Attis and related Cults, Essays in memory of M. J. Vermaseren*, ed. E. LANE, Leiden: Brill, 133-138.
- ROLLER, Lynn E. 1988. Phrygian Myth and Cult, *Source 7*, 43-50.
- ROLLER, Lynn E. 1999. *In search of God the Mother*, Berkeley, Los Angeles. London.
- SANDERS, Gabriel. 1981. Kybele und Attis, M. J. VERMASEREN ed., *Die orientalischen Religionen im Römerreich (OrRR)*, EPRO 93, Leiden: Brill, 264-297.
- VERMASEREN, Maarten J. 1977. *Cybele and Attis. The myth and the cult*, London: Times & Hudson.
- VERMASEREN, Maarten J. 1987. *CCCA I, Asia Minor*, EPRO 50, Leiden: Brill.
- VERMASEREN, Maarten J. 1989. *CCCA VI, Germania, Raetia, Noricum, Pannonia, Dalmatia, Macedonia, Thracia, Moesia, Dacia, Regnum Bospori, Colchis, Scythia et Sarmatia*, EPRO 50, Leiden: Brill.
- VILOGORAC, Inga. 2006. Kibela i Atis u Ovidijevim stihovima, *Latina & Graeca 9*, Zagreb 2006.

The Phrygian goddess Cybele – Mother of the Mountain

Great Goddess had been worshipped in Anatolia since prehistoric times, which is attested by numerous sources and finds. The earliest known statuettes, found in Çatal Hüyük and Hacilar, date back to the New Stone Age. From the mid-2nd millennium B.C. onwards, there appear material and epigraphic evidence of the cults of the Hurrian goddess Hebat, Hittite Arinna, and Neo-Hittite Kubaba. On this territory of the long tradition of worshipping goddesses who are both mothers and mistresses of nature and beasts, emerged also the cult of the Phrygian Cybele. The goddess was worshipped as the mistress of beasts and protector of cities. Material and epigraphic evidence that attest to her cult were found in Gordion, Yazilikaya, Hatusha, and the plateaus of northwestern Phrygia. From the archaic period until the Roman imperial times Greek colonies in Asia Minor were especially important centres of Goddess' cult.

Keywords: Anatolia, Phrygia, Cybele, Mother, sanctuary, statue, inscription

Ključne riječi: Anatolija, Frigija, Kibela, Majka, svetište, kip, natpis

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

46

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2014.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 46

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb

Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Ivanka Cokol

Lektura

Jadranka Brnčić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*